

อุดมคติและความเป็นจริงเรื่องความเป็นแม่ของผู้หญิงทำงาน¹

Ideal and Actual Motherhood Identity of Working Women

ชุตติมา โลมรัตน์านนท์* และภาวีกา ศรีรัตนบัลล์**

Chutima Lomrattananont and Pavika Sriratanaban

บทคัดย่อ

จากการศึกษาเรื่องการปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง: ศึกษาเฉพาะกรณีสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 2 ประการ ได้แก่ เพื่อศึกษากระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตร และศึกษาเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพมีวิธีการเก็บข้อมูลโดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร รวมทั้งใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งมีการสร้างแนวคำถามและใช้เครื่องมือ Photovoice

ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่มีความซับซ้อนไม่ชัดเจน และไม่มีระเบียบแบบแผนเป็นรูปแบบตายตัว ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในผู้หญิงบางคนอาจเกิดจากการเรียนรู้ในวัยเด็กหรือขณะตั้งครรภ์ แต่เมื่อคลอดบุตรและได้ทำหน้าที่เป็นแม่แล้ว ผู้เป็นแม่กลับพบว่าตนเองต้องมีการปรับตัวจากเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ที่กระทบต่อการแสดงออกของอัตลักษณ์ความเป็นแม่ ได้แก่ เรื่องกฎหมายลาคลอดและการกลับไปทำงานของผู้เป็นแม่ ซึ่งผู้หญิงอาจมีความขัดแย้งกันระหว่างการแสดงบทบาทการเป็นแม่และบทบาทการเป็นผู้หญิงทำงานที่ต่างก็เป็นบทบาทที่สำคัญทั้งสองบทบาท โดยความขัดแย้งนี้ทำให้นุคคลเกิดความคับข้องใจและทำให้เกิดความรู้สึกไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต นุคคลจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของความเป็นแม่ ดังนั้นจึงพบว่าอัต

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่องการปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในอุดมคติกับความเป็นจริง: ศึกษาเฉพาะกรณีสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

* นิสิตปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

ลักษณะความเป็นแม่ที่แสดงออกได้ถูกปรับเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพหรือความเป็นตัวตนที่มีอยู่แล้ว

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ ความเป็นแม่

Abstract

This is an article from a modification of ideal and actual motherhood identities: A case study of working women in the Bangkok Metropolis. The first objective of this research was to study the processes and interactions of ideal and actual motherhood identities of working women in the Bangkok Metropolis. The second objective was to investigate the social and cultural structure imposed on these women. This research was strictly qualitative in nature. The research techniques utilized were Documentary research, In-depth interview, and Photovoice.

Results from this research show that the processes of ideal and actual motherhood identities were complex, unclear, and were devoid of stereotypes. Identity of motherhood is often learned by individuals during childhood or pregnancy. However, after giving birth, many mothers found that conditions of culture and society vastly affected their identity of motherhood such as, maternity rights and mother's return to work. Additionally, working women felt a great sense of conflict between the roles of mother and worker, as both have vast relative importance. This conflict inevitably led to feelings of great frustration, and a lack of perceived success in their life. Mothers modify their identities of motherhood such that it remains consistent with their personalities.

Keywords: Identity, Motherhood

บทนำ

ในทุกสังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นปกติ เมื่อความเป็นอยู่ของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงได้รับการสนับสนุนทั้งการศึกษาและโอกาสในการเข้ามาทำงานในระบบตลาดแรงงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวเช่นเดียวกับผู้ชาย ทั้งนี้ความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจกลายเป็นเหตุผลสำคัญในการดำรงชีวิตของผู้คนในยุคสมัยนี้ ในอดีตกิจกรรมของผู้หญิงมักอยู่บริเวณบ้านจึงมีคำกล่าวที่ว่า “ที่ของผู้หญิงคือที่บ้าน” (ปรานี วงษ์เทศ. 2544: 89) ทำให้ความเป็นผู้หญิงและความเป็นแม่ถูกมองว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากสรีระของผู้หญิงที่สามารถตั้งครรภ์และมีนมแม่ที่สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ บทบาทของ

ผู้หญิงจึงมีหลายบทบาท และบทบาทหนึ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้หญิงก็คือบทบาทความเป็นแม่ เพราะเมื่อกล่าวถึงความ เป็นแม่เรามักนึกถึงผู้หญิงที่ใจดี มีความเอื้ออาทรและมีความรักให้กับบุตรอย่างไม่มีเงื่อนไข (สุคนธ์รัตน์ สร้อยทองดี. 2552: 19) โดยความเป็นแม่มักถูกสร้างความสำเร็จตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สังคมไทยความเป็นแม่ถูกสืบทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น โดยภาพความเป็นแม่ตามแนววัฒนธรรมนี้ยังเป็นการสืบทอดความเป็นแม่ในอุดมคติ ภาพเหล่านี้ถูกส่งต่อในรูปแบบของสื่อ เช่น นวนิยายที่แม่มักเป็นภาพของผู้หญิงใจดีและเสียสละทุกอย่างเพื่อบุตร (พรธาดา สุวัธนวานิช. 2550: 213) หรือแม้แต่กระทั่งศาสนาพุทธที่กล่าวยกย่องผู้เป็นแม่ว่า “แม่เป็นพระที่บ้าน” แม่ต้องพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ แม่ที่มีศีลธรรมและความประพฤติดี ย่อมให้กำเนิดบุตรที่ประเสริฐ (บุญรัตน์ โพธิ์ไพโรตนา. 2546: 8) แม่จึงเป็นผู้มอบผู้ชายให้กับพระพุทธศาสนา (ปราณี วงษ์เทศ. 2549: 107) หรือในสังคมตะวันตกก็ยังเห็นว่าบทบาทที่ดีที่สุดของผู้หญิงก็คือบทบาทของความเป็นแม่ ดังนั้นหากผู้หญิงคนใดไม่ได้เป็นแม่หรือมีบุตรยากก็มักจะรู้สึกว่าคุณค่าตนเอง “ขาด” บางอย่างไป หรือแม้กระทั่งผู้หญิงที่ไม่ต้องการมีบุตรก็มักถูกสังคมมองว่าเป็นคนที่ไม่มีความรับผิดชอบได้เช่นกัน (Letherby, 1994: 525-532)

ในสังคมเมืองที่ผู้หญิงมีบทบาทการทำงานนอกบ้านมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงต้องทำหน้าที่ทั้งการทำงานและการเป็นแม่ ดังนั้นเมื่อพวกเขาตัดสินใจที่จะเป็นแม่จึงต้องมีการเรียนรู้บทบาทหรือความเป็นแม่จากครอบครัวถึงความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เธอต้องพบหลังจากมีบุตร เช่น ปัจจุบันหญิงตั้งครรภ์บางคนไม่ต้องการเปิดเผยสถานะการตั้งครรภ์ของตน เนื่องจากเกรงว่าจะถูกมองเป็นคนไร้ความสามารถในการทำงาน (King and Botsford. 2009: 314-323) เพราะการตั้งครรภ์ การคลอดบุตร และการเลี้ยงดูบุตรต่างเป็นบทบาทที่ต้องใช้ระยะเวลาและความทุ่มเท การมีหน้าที่และความรับผิดชอบหลายอย่างอาจทำให้ผู้แสดงบทบาทรู้สึกสับสนและคับข้องใจที่ไม่สามารถแสดงบทบาททั้งสองได้อย่างสมบูรณ์ ความขัดแย้งระหว่างบทบาททั้งสองอาจทำให้ผู้แสดงออกรู้สึกคับข้องใจ เนื่องจากบทบาททั้งสองต่างเป็นบทบาทที่ต้องใช้เวลาด้วยกันทั้งคู่ เพราะหลังคลอดบุตรผู้เป็นแม่มักตระหนักว่าตนเองต้องทำหน้าที่แม่ให้ดีที่สุด และสิ่งที่แม่สามารถกระทำได้เป็นสิ่งแรกๆ ก็คือการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ผู้เป็นแม่จึงตระหนักว่านมแม่เป็นสิ่งที่มีความค่าต่อบุตร ทั้งประโยชน์ทางด้านสุขภาพและสายใยความรักของแม่ที่มีให้กับบุตร เพราะการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นปฏิสัมพันธ์แรกๆ ที่แม่มีต่อบุตร และเป็นความผูกพันระหว่างกัน นมแม่จึงกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งการแสดงความเป็นแม่อย่างหนึ่ง ปัจจุบันวงการสาธารณสุขทั่วโลกเล็งเห็นประโยชน์จากการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นอย่างมาก ทั้งประโยชน์ต่อสุขภาพของบุตรและตัวแม่เอง โดยองค์การอนามัยโลกได้รณรงค์ให้มีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ล้วนอย่างต่อเนื่องจนบุตรอายุครบ 6 เดือนรวมถึงในประเทศไทยก็ได้นำเอานโยบายนี้มาปฏิบัติ โดยในโรงพยาบาลรัฐขนาดใหญ่ทั่วประเทศได้มีการรณรงค์ให้เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียวนานอายุ 6 เดือน ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วกลับพบว่านโยบายทางสาธารณสุขดังกล่าวไม่สอดคล้องกับระยะเวลา

กฎหมายลาคลอดที่ผู้เป็นแม่ได้รับ เพราะระยะเวลาลาคลอดปัจจุบันในประเทศไทยถูกจ้างหญิงสามารถลาคลอดได้ไม่เกิน 90 วัน ซึ่งถือเป็นสัดส่วนเพียงครึ่งเดียวของนโยบายที่ทางสาธารณสุขแนะนำไว้เท่านั้น ดังนั้นกฎหมายลาคลอดจึงถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่เพราะกฎหมายลาคลอดถือเป็นการสนับสนุนหน้าที่เป็นแม่ในช่วงเวลาแรกเกิด และในขณะเดียวกันก็อาจกลายเป็นการขัดขวางการแสดงออกความเป็นแม่ โดยปัจจุบันกฎหมายลาคลอดนี้หมายถึงพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ที่กำหนดให้ถูกจ้างหญิงสามารถลาคลอดได้ไม่เกิน 90 วัน และได้รับเงินเดือนจากหน่วยงานจำนวนเดือนครึ่งและอีกเดือนครึ่งจากประกันสังคม ถึงแม้ว่ากฎหมายลาคลอดจะกำหนดไว้เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อถูกจ้างหญิงที่เป็นแม่และเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นธรรมระหว่างนายจ้างและลูกจ้างไม่ให้เกิดการเสียประโยชน์ซึ่งกันและกัน แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่เป็นเช่นนั้น เพราะการลาคลอดยังเกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ความไม่มั่นใจในสถานภาพการทำงานเมื่อต้องลาคลอดทำให้ต้องรีบกลับมาทำงานก่อนครบกำหนดวันลาคลอด

ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคมและวัฒนธรรม บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงเปลี่ยนไปทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นแม่ตามข้อจำกัดต่างๆ เพราะอัตลักษณ์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอด(อภิญา เพื่อฟูสกุล, 2546: 1) แต่การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของผู้เป็นแม่แต่ละท่านก็มีปัจจัยที่แตกต่างกัน เช่น ภูมิหลัง อาชีพ ประสบการณ์หรือปัจจัยอื่นๆ ซึ่งผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงทำงานว่าจะมีกระบวนการพัฒนาและแก้ไขปัญหายังไง รวมถึงเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงกลุ่มนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเชิงลึกและนำมาอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว ซึ่งคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 10 คน โดยเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติ ดังนี้

1. เป็นผู้หญิงทำงานที่เป็นแม่ อายุประมาณ 30-40 ปี

2. มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป
3. มีสถานภาพการสมรสหรืออยู่ร่วมกับสามี
4. มีบุตรคนสุดท้ายอายุไม่เกิน 3 ปี
5. อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยหลายรูปแบบ ดังนี้

1. ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research)
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีการสร้างแนวคำถาม (Interview Guide)
3. ใช้เครื่องมือ Photovoice เข้ามาช่วยอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงภาพอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของตนเองอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยการใช้เครื่องมือ Photovoice เป็นวิธีการนำรูปภาพที่สื่อความหมายถึงการเป็นแม่ในรูปแบบต่างๆ ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม แล้วนำมาให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นแม่ของตนเองจากรูปภาพเหล่านี้ เพื่อแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (Wang and Burris. 1997: 369-387)
- 4.

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ แบ่งได้เป็น 2 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. **กระบวนการความคิดและการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่ทั้งก่อนและหลังการคลอดบุตรของสตรีวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร** เบื้องต้นผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานว่ากระบวนการความคิดและอัตลักษณ์ของความเป็นแม่น่าจะเป็นสิ่งที่เกิดจากตัวตนของบุคคลที่มีการขัดเกลาและเรียนรู้กันมาตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ประกอบกับความคาดหวังทางสังคมหรือการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น แต่ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการความคิดและอัตลักษณ์ความเป็นแม่ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้เพียงอย่างเดียว แต่ผู้เป็นแม่นำเอาตัวตนไปปรับให้เข้ากับความคาดหวังของสังคม รวมทั้งเงื่อนไขทางด้านสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ตามแต่ละบริบทของสังคมนั้นๆ เพื่อให้ความเป็นแม่ที่แสดงออกมา เพราะอย่างไรก็ตามหน้าที่ของความเป็นแม่ยังคงต้องดำเนินต่อไป ดังนั้นเมื่อแม่ต้องกลับไปทำงาน ผู้เป็นแม่ต้องรับบทบาททั้งการเป็นแม่และการเป็นผู้หญิงทำงาน ซึ่งต่างก็เป็นบทบาทที่ต้องใช้เวลา ความทุ่มเท และเอาใจใส่ทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างสองบทบาทนี้ ผู้เป็นแม่ที่ต้องทำงานไปด้วยจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนความเป็นแม่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์หรือบริบททางสังคมของผู้เป็นแม่แต่ละคน อัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปแบบตายตัวและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

2. เจื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ของสตรี
 วิทยทำงานในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าเจื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่ออัต
 ลักษณ์ความเป็นแม่ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถอธิบายตามประเด็นของสังคมและวัฒนธรรมได้
 ดังนี้

2.1 เจื่อนไขทางสังคมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่

1) แรงกดดันและความคาดหวังทางสังคมที่แตกต่างกัน ผู้เป็นแม่ที่ต้องทำงานต้อง
 แกรับภาระมากมาย ทำให้พวกเขาต้องเผชิญกับเจื่อนไขทางด้านสังคม ทั้งแรงกดดันและความคาดหวังทาง
 สังคมในด้านต่างๆ ซึ่งส่งผลให้ผู้เป็นแม่ต้องมีปรับอัตลักษณ์ความเป็นแม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งสามารถ
 สรุปรประเด็นได้ ดังนี้

- ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ความคาดหวังและแรงกดดันด้านเศรษฐกิจเป็น
 ปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ผู้เป็นแม่ในสังคมเมืองเข้ามามีบทบาทการทำงานนอกร้าน

- ปัจจัยด้านสังคม หลายคนเห็นว่าการทำงานไม่เพียงมีรายได้ แต่มี
 ความสำคัญในลักษณะอื่นๆ ด้วย เช่น งานเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม และงานเป็นการสร้างคุณค่า
 ในตัวเอง

2) กฎหมายลาคลอดหรือการกลับไปทำงานหลังคลอด ในที่นี้กฎหมายลาคลอด
 หมายถึงพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับปัจจุบันที่ให้สิทธิลูกจ้างหญิง
 สามารถลาคลอดได้ไม่เกิน 90 วัน โดยหน่วยงานต้องจ่ายเงินเดือนให้ลูกจ้างเดือนครึ่ง และอีกเดือนครึ่ง
 ลูกจ้างสามารถไปขอรับจากประกันสังคมได้ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวหากเป็นการพักผ่อนจากการคลอด
 หรือในแง่ของเศรษฐกิจอาจถือว่าเป็นช่วงเวลายาวนานพอสมควรแล้ว แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่เป็นไปตาม
 วัตถุประสงค์หลักของกฎหมาย เพราะการลาคลอดยังมีรายละเอียดอื่นๆ ที่ทำให้ผู้เป็นแม่ไม่ได้รับการ
 คุ้มครองจากกฎหมายอย่างแท้จริง เช่น การกำหนดให้ลาคลอดได้ไม่เกิน 90 วัน จึงเป็นการเปิดช่องให้
 นายจ้างและลูกจ้างตกลงกันเอง ซึ่งอาจทำให้ลูกจ้างบางหน่วยงานมีวันลาคลอดน้อยกว่า 90 วัน โดยไม่
 สามารถต่อรองได้ เนื่องจากเกรงว่าจะถูกปลดออกจากตำแหน่ง หรือหากลาคลอดนานอาจส่งผลกระทบต่อ
 การเลื่อนขั้นหรือขึ้นเงินเดือน หรือการที่กฎหมายดังกล่าวไม่มีเจื่อนไขในให้การลาคลอดก่อนวันคลอด
 จริง ซึ่งเป็นเวลาที่จำเป็นของหญิงตั้งครรภ์ใกล้คลอดที่อาจต้องการเวลาพักผ่อนมากขึ้นเพื่อเตรียมตัว
 คลอดและดูแลบุตรในครรภ์ก่อนคลอด

2.2 เจื่อนไขทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ สรุปรได้ 2 ประเด็น
 ได้แก่

1) บทบาทผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัว เช่น การดูแลบุตร การดูแลบ้านเรือน การปรนนิบัติสามีซึ่งในอดีตหน้าที่ดังกล่าวเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงเพื่อเป็นการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ผู้ชายที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ซึ่งถือเป็นการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ของคนในสังคม

2) บทบาทผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ ในปัจจุบันผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในตลาดแรงงานโดยเฉพาะในสังคมเมืองที่เป็นสังคมที่มีการแข่งขันอย่างสูงทำให้คู่สามีภรรยาต้องช่วยกันหารายได้ เนื่องจากฐานะความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตที่ดีต้องมาจากการมีเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ดีด้วย ทำให้ผู้หญิงต้องเป็นผู้รับผิดชอบบทบาทและมีหน้าที่มากขึ้นจากเดิม จึงอาจเกิดปัญหาต่างๆ ทำให้ผู้หญิงที่เป็นแม่และทำงานนอกบ้านจึงต้องเรียนรู้และหาวิธีการปรับตัวเพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

หลังจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 10 คนแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมดังกล่าวมาวิเคราะห์ตามแนวคิดอัตลักษณ์และความเป็นแม่ที่สามารถเชื่อมโยงและอธิบายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งตายตัว ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนหรือแน่นอน

เมื่อก้าวถึงแนวคิดอัตลักษณ์ทำให้พบว่าอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว แต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ซึ่งอัตลักษณ์ของความเป็นแม่ก็เช่นเดียวกัน อัตลักษณ์ความเป็นแม่พบว่าไม่ได้มีกระบวนการและระบบการพัฒนาที่มีแบบแผนเดียวกัน แต่อัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงเป็นสิ่งที่สามารถปรับตัวไปตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมประกอบกับตัวตนของผู้เป็นแม่แต่ละคน นอกจากนี้ การศึกษาในครั้งนี้ยังพบกระบวนการสร้างและพัฒนาอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในผู้หญิงทำงานที่เป็นแม่กลุ่มนี้ โดยสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

1.1 ขั้นตอนดำรงบทบาทตามวัฒนธรรมนั้นๆ เมื่อศึกษาย้อนหลังไปในวัยเด็กมักพบว่าประสบการณ์ในวัยเด็กมีส่วนทำให้บุคคลเรียนรู้และซึมซับ ซึ่งจะนำไปสู่การแสดงออกพฤติกรรมต่างๆ ในอนาคตต่อมา ดังนั้นเมื่อศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นแม่ก็มักพบว่าอัตลักษณ์ความเป็นแม่อาจเกิดจากการเรียนรู้หรือซึมซับจากแม่หรือผู้หญิงที่ใกล้ชิดตั้งแต่วัยเด็ก รวมไปถึงเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็สามารถเรียนรู้จากผู้อื่นได้ ดังตัวอย่างนี้

“ความเป็นแม่มันก็ควรจะเป็นประมาณแบบให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ลูก ให้สิ่งดีๆ ไม่ว่าจะเป็ความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ แล้วก็ค่อยๆ ทำให้เค้าเติบโตแข็งแรง” (เพทาย, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2555)

1.2 ขั้นตอนการรับรู้โลกแห่งความจริงหรือการเผชิญสถานการณ์ เนื่องจากภาพความเป็นแม่ในอุดมคติที่เกิดขึ้นก่อน เมื่อเปรียบเทียบกับความเป็นแม่ในสถานการณ์จริง ผู้เป็นส่วนใหญ่มักพบว่ามี ความแตกต่างกันทั้งความรู้สึก การปฏิบัติตัว หรือสิ่งที่คาดหวังเอาไว้ อาจด้วยเงื่อนไขทางสังคมและ วัฒนธรรมต่างๆที่ผู้เป็นแม่ไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้นำมาสู่การไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่แม่ได้อย่างตั้งใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ก็ตั้งใจว่าจะเลี้ยงเอง ไม่ชอบที่จะส่งลูกไปต่างจังหวัดอะไรแบบ เนี่ย แต่พอมีจริงๆ แล้วด้วยปัจจัยหลายๆ ด้าน มันไม่ได้...มันเป็น ความรู้สึกที่แย่มากเลยอะ คิดถึงใจจะขาดจริงๆ เราไม่ได้อยากจากเค้า เลย แต่ด้วยความจำเป็นหลายอย่างก็ต้องไป” (โกเมน, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555)

1.3 ขั้นตอนการเปลี่ยนวิธีคิดหรือตระหนักความจริง เมื่อผู้เป็นแม่พบว่าสิ่งที่เธอคาดหวังไว้ หรือภาพความเป็นแม่ในอุดมคติของเธอไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างที่ตั้งใจไว้ อันเนื่องมาจากการทำงานที่ไม่ สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่การเป็นแม่ พวกเขาจึงต้องปรับเปลี่ยนหรือหาทางออก กระบวนการพัฒนาอัต ลักษณ์ ที่เกิดขึ้นจึงไม่มีแบบแผนตายตัว แต่ละครอบครัวต้องแก้ไขปัญหามาตามความเหมาะสมของตน ดัง ตัวอย่างต่อไปนี้

“ตอนแรกที่พี่คิดนะ ถ้าพี่มีน้องก็อยากลาออกมาอยู่กับลูกเลย อิม ในความคิดนะ แต่จริงๆ แล้วมันทำไม่ได้อะ เพราะเราก็ต้องทำมาหา กินอะ เหมือนกับที่เราเป็นผู้หญิงยุคใหม่อะ สมัยก่อนเนี่ยคำว่ามันไม่มี เราก็อยู่ได้อะ แต่ ณ ตอนนี้อิมว่ามันไม่มี มันอยู่ไม่ได้ไง อิม เหมือนพอกับ แม่พี่อย่างเนี่ย ถามว่าอยู่บ้านนอกเนี่ย แกไม่ได้ทำอะไรนะ จะทำงานแต่ แกก็เลี้ยงเราได้อะ ถึงแม่แกจะไม่ออกไปทำงาน แต่พออยู่กรุงเทพฯ สมัยมัน ก็เปลี่ยนไป เปลี่ยนไปเยอะ คำว่าไม่มีมันอยู่ไม่ได้มันต้องกินต้องใช้ เราก็ เลยจำเป็น ต้องอยู่กับลูกตอนกลางคืนเอา ต้องเลี้ยงหลังเลิกงาน” (มุกดา, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2555)

1.4 ขั้นตอนระดมทุน เมื่อผู้เป็นแม่พบว่าไม่สามารถปฏิบัติตามภาพความเป็นแม่ในอุดมคติได้ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดหรือเงื่อนไขต่างๆ ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและพยายามหาทางออก ให้กับปัญหานี้ โดยส่วนใหญ่มักเลือกวิธีที่ใกล้ชิดคือขอการพิจารณาจากคนใกล้ชิดหรือข้อมูลที่ตนเองมีอยู่เพื่อ

แก้ปัญหาดังกล่าว เช่น การขอความช่วยเหลือจากคนในครอบครัว การดูตัวอย่างของเพื่อนและนำมาปรับใช้กับตน ดังตัวอย่างนี้

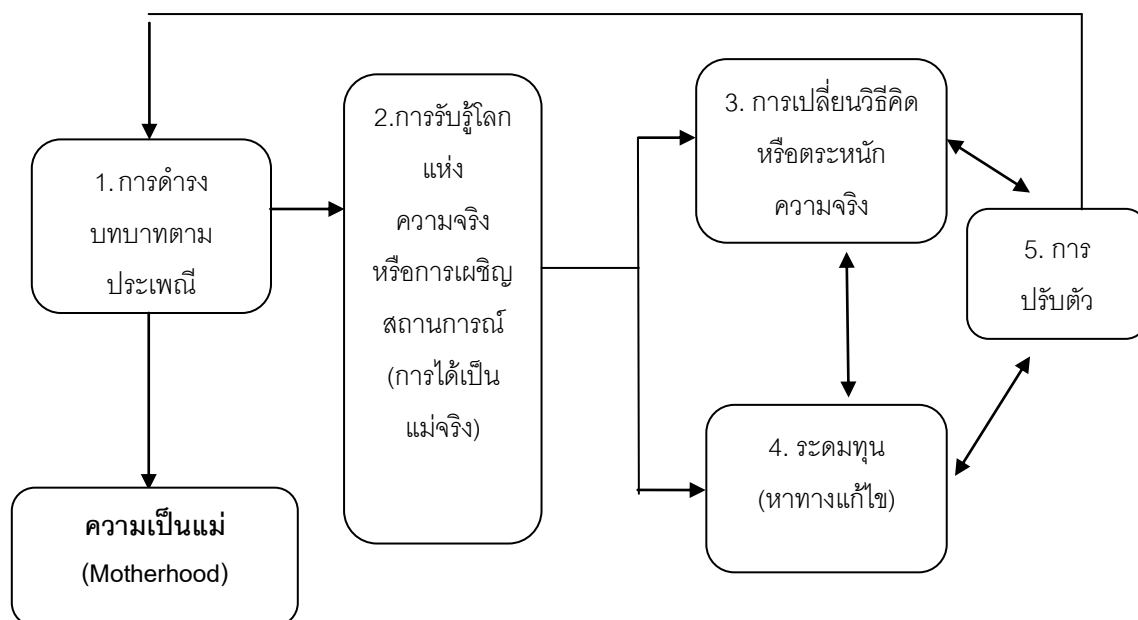
“ก็คิดว่าแม่พี่เค้าก็จะช่วยพี่เลี้ยง แม่พี่เลี้ยงลูกมาตั้ง 5 คนแล้ว
ไหนจะหลานอีก คือถ้าพี่เลี้ยงหรือทำอันไหนไม่ไหว แม่พี่เค้าก็จะช่วยได้”
(ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

1.5 ขั้นตอนการปรับตัว ในขั้นตอนนี้ผู้เป็นแม่จะสามารถหาจุดที่เหมาะสมกับตนเองได้ เช่น การตัดสินใจกลับไปทำงานเนื่องจากความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ โดยเลือกขอความช่วยเหลือจากคนในครอบครัวเพื่อช่วยดูแลบุตร และตนเองก็กลับมาทำหน้าที่แม่หลังเลิกงานและช่วงเวลากลางคืน ในขณะที่แม่บางคนไม่มีคนในครอบครัวช่วยดูแลบุตรจึงต้องเลือกวิธีการส่งบุตรไปอยู่กับญาติที่ต่างจังหวัด หรือเลือกสถานรับเลี้ยงเด็กให้ดูแลบุตรในเวลาที่ต้องทำงาน หรือการที่ผู้เป็นแม่บางคนเลือกปรับเปลี่ยนเวลาการทำงาน ในขณะที่บางคนเลือกลาออกจากงานเพื่อหางานใหม่ให้เหมาะสมกับครอบครัว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เมื่อก่อนทำเกือบทุกวันจ๊ะ แต่ทำวันละ 2-3 ชั่วโมง ตอนนั้นก็เปลี่ยนมาเป็นเต็มวัน แต่ได้หยุดอะ พอมีน้องก็เปลี่ยนเป็นทำ 1 วัน หยุด 2 วัน วนไปเรื่อยๆ แบบนี้...แต่ก็ต้องยอมลดงานลงนะ คือเมื่อก่อนรับหมด ใครไม่ว่างส่งงานมา พอมีน้องงดรับงานนอกจ๊ะ เหลือแค่งานตัวเอง” (เพชร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2555)

กระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ของความเป็นแม่จึงเกิดจากตัวตนผสมผสานกับความคาดหวังทางสังคม ซึ่งความคาดหวังทางสังคมก็มาจากสังคมและวัฒนธรรมที่ย่อมเป็นปัจจัยที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคนมีปัจจัยที่แตกต่างกัน เช่น การขาดแคลนทางสังคมหรือการซึมซับจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวในวัยเด็ก จนกระทั่งพบว่าสภาพความเป็นแม่ในอุดมคติของตนไม่สามารถปฏิบัติในสถานการณ์จริงได้ จึงมีการตระหนักรู้และเปลี่ยนวิธีคิด ซึ่งจะนำมาสู่การระดมทุนหรือสิ่งที่ตนเองมีอยู่เพื่อนำมาช่วยแก้ปัญหา เช่น การขอความช่วยเหลือจากครอบครัว และสุดท้ายจึงนำมาสู่การปรับตัวและนำไปเทียบเคียงกับภาพในอุดมคติอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้การปรับตัวนี้เหมาะสมกับความต้องการของตนเองและเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันได้มากที่สุด อัตลักษณ์ความเป็นแม่กับความเป็นตัวตนของบุคคลจึงเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก เพราะความเป็นตัวตนจะเข้าไปผสมผสานกับความเป็นแม่ที่เป็นความคาดหวังของสังคม อัตลักษณ์ความเป็นแม่จึงไม่ใช่

เรื่องที่มีแบบแผนชัดเจนหรือมีเพียงรูปแบบเดียว แต่อัตลักษณ์ความเป็นแม่เป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาดังเช่นการมีอยู่ของอัตลักษณ์ทั่วไป

รูปภาพที่ 1 แผนภาพแสดงกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ความเป็นแม่

2. ข้อจำกัดทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรมทำให้ผู้เป็นแม่ต้องมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน สามารถสรุปได้ ดังนี้

2.1 ข้อจำกัดด้านแรงกดดันและความคาดหวังทางเศรษฐกิจ

แรงกดดันด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ผู้เป็นแม่ในสังคมเมืองเข้ามา มีบทบาทการทำงานนอกบ้าน ทั้งนี้รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจในสังคมเมืองเป็นเรื่องสำคัญ เพราะสังคมเมืองมีระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างไปจากสังคมชนบท ทั้งนี้รูปแบบการใช้ชีวิตของคนในเมืองทำให้ผู้คนในสังคมเมืองทั้งชายและหญิงต้องเร่งสร้างฐานะความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น ทำให้ในปัจจุบันผู้หญิงจึงต้องพลิกผันบทบาทตัวเอง เพราะการทำหน้าที่แม่บ้านเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวไม่ดีขึ้น ทั้งรายได้ที่จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของทุกคนในครอบครัว แม่ในปัจจุบันต้องผันตัวเองไปทำงานเพื่อหาเงินช่วยครอบครัวอีกทางหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เคยคิด แต่ความเป็นจริงมันทำไม่ได้ เพราะเราไม่ได้มาจากครอบครัวที่มีฐานะมาก แล้วอีกอย่างเนี่ย ลูกเรายิ่งโตยิ่งใช้เงิน กินนมเยอะมาก แล้วเราก็อยากมีทุกอย่าง อย่งให้ลูกเรา...เพราะฉะนั้นมันเป็นไปได้ไม่ได้

อยู่แล้ว เราอยากเลี้ยงลูกให้ดี แต่เราก็ต้องทำงานไปด้วย ในความรู้สึก พี่อะนะคะ ถ้าว่าเคยคิดว่าอยากลาออกจากงานมั๊ย ก็อยากลาออกจากงานมาเลี้ยงลูก แต่ว่าความเป็นได้ มันไม่ใช่” (โอบอล, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2555)

2.2 ข้อจำกัดด้านแรงกดดันและความคาดหวังทางสังคม

ด้านสังคม ถึงแม้ว่าหลายคนเลือกบทบาทเป็นคุณแม่ทำงานเพราะสาเหตุทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่ก็ยังมีผู้เป็นแม่ที่ทำงานอีกหลายท่านที่เห็นว่าการทำงาานนั้นให้ประโยชน์แก่ตัวเธอและครอบครัวมากกว่าเรื่องของเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว บางคนเห็นว่างานเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิต งานทำให้ชีวิตมีคุณค่าและมีเป้าหมาย การได้ทำงานเป็นการทำให้ชีวิตสมบูรณ์ บางคนจึงมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนางานอาชีพที่ตนได้เลือกแล้วให้ก้าวหน้า การประสบความสำเร็จในการทำงานจึงกลายเป็นเป้าหมายหนึ่งในการประสบความสำเร็จของชีวิตด้วย ซึ่งสามารถกล่าวถึงรายละเอียดได้ ดังนี้

1) งานเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม หากเราพิจารณาเพียงเบื้องต้นก็อาจพบว่าการทำงานของกลุ่มผู้เป็นแม่อาจทำให้ผู้หญิงต้องรู้สึกเหนื่อยล้าที่ต้องรับบทบาททั้งสองอย่างไปในคราวเดียวกัน แต่หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วกลับพบว่าการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงกลุ่มนี้ก็มีผลดีนอกเหนือไปจากการมีรายได้ เพราะโดยทั่วไปแล้วการทำงานย่อมทำให้คนเราต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่เสมอ ทั้งเจ้านาย เพื่อนร่วมงาน ลูกค้า หรือบุคคลอื่นๆ ที่เราต้องติดต่อด้วย ทำให้นำไปสู่การมีเครือข่ายทางสังคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ทำให้เรามีเครือข่าย มี Network ที่กว้างขวาง เราอาจไม่ได้มองงานในมุมของเศรษฐกิจอย่างเดียว คือเรามองงานในฐานะที่มันมี function ทางสังคมอื่นๆซึ่งสำหรับเรามันจริง เพราะว่าเงินเดือนข้าราชการมันก็ไม่ได้เยอะ ไม่ได้ถึงขนาดที่ว่าถ้าขาดตรงนี้ไปแล้วจะมีผลกระทบมากมาย แต่ว่ามันเป็นอย่างที่ยกอะคะมันเป็นเรื่องอื่นๆ ด้วย” (แก้วประภาพร, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2555)

2) งานเป็นการสร้างคุณค่าในตัวเอง โดยทั่วไปแล้วคนเรามักต้องการประสบความสำเร็จในชีวิตในเรื่องต่างๆ เช่น การเรียน หรือการทำงานก็เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือสร้างความสำเร็จในชีวิต เพราะการทำงานมักนำมาซึ่งรายได้ การมีหน้ามีตาทางสังคม การมีฐานะทาง

สังคมบางอย่าง ดังนั้นผู้เป็นแม่ในสังคมเมืองหลายคนจึงเลือกเป็นคุณแม่ทำงานแม้ว่าจะต้องรับบทบาทที่เพิ่มมากขึ้นก็ตาม ดังตัวอย่างนี้

“ก็คิดเอ๊ะ จะทำงานหรือไม่ทำดี...คือไงล่ะ เราก็ไม่ยอมให้วิชาที่
เราเรียนมันสูญหมด” (มรกต, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2555)

2.3 ข้อจำกัดด้านกฎหมายลาคลอด

เนื่องจากในสังคมเมืองปัจจุบันผู้หญิงต้องรับผิดชอบงานนอกบ้านด้วยทำให้อยู่ในฐานะลูกจ้างที่ต้องถูกควบคุมและคุ้มครองด้วยกฎหมายแรงงาน ถึงแม้ว่าผู้ร่างกฎหมายจะตระหนักถึงความสำคัญในการทำหน้าที่แม่ของผู้หญิง จึงได้มีการออกพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 ที่ว่าด้วยการลาคลอด ให้แรงงานหญิงสามารถหยุดงานและทำหน้าที่แม่ โดยกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้แรงงานหญิงสามารถลาคลอดได้ไม่เกิน 90 วันและรับเงินเดือนจำนวนเดือนครึ่ง ส่วนอีกเดือนครึ่งสามารถขอรับจากประกันสังคมได้ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่ายังมีประเด็นอื่นที่เกิดปัญหาจากการปฏิบัติ ทั้งที่เกิดจากสุขภาพของผู้เป็นแม่เองหรือเกิดจากการปฏิบัติของที่ทำงาน เช่นความต้องการลาก่อนคลอดบุตรเพื่อรักษาสุขภาพของตนเองและบุตรในครรภ์ เนื่องจากในขณะตั้งครรภ์ผู้หญิงมักรู้สึกอ่อนเพลียและต้องการการพักผ่อนมากกว่าปกติซึ่งกฎหมายลาคลอดฉบับปัจจุบันก็ยังไม่ได้มีการกล่าวถึงประเด็นนี้

นอกจากนี้กฎหมายลาคลอดในประเทศไทยยังไม่มีการคุ้มครองสิทธิของแรงงานระหว่างการลาคลอดเช่น แม่อาจเกิดความกังวลใจถึงการเลื่อนขั้นหรือได้รับพิจารณาขึ้นเงินเดือน เพราะการมีรายได้ที่ดีก็กลายเป็นหน้าที่ของการเป็นแม่เช่นเดียวกัน หรือบางหน่วยงานอนุญาตให้ผู้หญิงลาคลอดไม่ถึง 90 วัน นโยบายการลาคลอดจึงควรคำนึงถึงความเป็นจริงที่ผู้เป็นแม่ต้องเผชิญควบคู่กับการพิจารณาผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจร่วมกันเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานที่ต้องการให้เกิดความยุติธรรมและไม่ให้เสียเปรียบต่อกันทั้งฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้าง ดังตัวอย่างนี้

“จุดที่ประเทศไทยด้อยก็คือเรายังไม่ได้ให้เรื่องของ *Protection* คือเราอาจจะให้เวลา แต่เรื่องของ *Protection* หมายถึง ความคุ้มครองกลับมาแล้วยังสามารถที่จะอยู่ในตำแหน่งเดิมได้หรือว่ามีโอกาสที่จะได้เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนขั้นอะไรก็ว่าไป ซึ่งเรายังไม่มีตรงนี้ รวมทั้งเรื่องสภาพของแม่ในเรื่องของสุขภาพในต่างประเทศเค้าจะมีการให้ลาสองช่วง คือบังคับให้ลาก่อนเพื่อที่จะดูแลสุขภาพของแม่ ไม่ให้คลอดก่อนกำหนดอย่างประเทศไทยเนี่ย ยังมีคนท้องแก่ที่ต้องโหนรถเมล์ เบียดเสียดกัน คือเพราะเงื่อนไขทางสังคมอะคะ จะแก้ด้วยทัศนคติอย่างเดียวไม่พอ คือต้อง

แก้ด้วยหลายๆ ด้านอะคะ” (แก้วประพาฬ, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2555)

2.4 ข้อจำกัดด้านบทบาทสตรีไทย

1) บทบาทผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัว เช่น การเลี้ยงดูบุตร การดูแลปรนนิบัติสามี ดูแลบ้านเรือน งานเหล่านี้ถูกสร้างค่านิยมให้เป็นงานสำคัญของผู้หญิงมาตั้งแต่ในอดีต ดังนั้นถึงแม้ว่าในปัจจุบันผู้หญิงจะมีบทบาททำงานนอกบ้านแล้ว แต่งานภายในบ้านก็ยังเป็นหน้าที่สำคัญของผู้หญิงตามความคาดหวังของสังคมอยู่เช่นเดิม ทำให้เป็นการเพิ่มงานและภาระหน้าที่ของผู้หญิงเป็นอย่างมาก บทบาทคาดหวังของผู้หญิงในยุคปัจจุบันจึงมีอยู่หลายบทบาท ทั้งการเป็นภรรยา บทบาทการเป็นแม่ และ บทบาทการเป็นผู้หญิงทำงาน ทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้ต้องรับหน้าที่หลากหลายบทบาทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งทำให้เกิดความเหนื่อยล้าและการทำหน้าที่ได้ไม่ดั่งนักดังตัวอย่างนี้

“พอลับบ้านพี่ก็ต้องไปล้างขวดนม เตรียมนม ถ้าน้องยังไม่นอน ไข่เป็ด ไข่ไก่ ยังไม่อาบน้ำก็ต้องอาบน้ำให้น้องก่อน แล้วก็เตรียมนม เสร็จ...ถ้ายังไม่นอนก็ต้องนั่งเฝ้าอยู่อย่างนั้นแหละ จนกว่าเค้าจะง่วง ก็ต้องนั่งกล่อมเค้านอน พอเค้าหลับ พี่ก็จะไปทำอะไร” (ทับทิม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2555)

2) บทบาทผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ ปัจจุบันผู้หญิงหลายคนมีบทบาทในการทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชาย โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่มีการแข่งขันกันสูง สามีและภรรยาต้องช่วยกัน ดังตัวอย่างนี้

“พี่ว่าคือผู้หญิงสมัยนี้มันไม่เหมือนผู้หญิงสมัยก่อนที่อยู่บ้านเนอะ ต้องทำงาน ต้องเลี้ยงลูก ไหนจะต้องสอนเค้าด้วย ให้แนวคิดเค้าว่าจะต้องทำอะไรยังไง ซึ่งเวลาที่อยู่กับเค้าก็น้อยมาก” (โกเมน, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2555)

อย่างไรก็ตามบทบาทความเป็นแม่และบทบาทความเป็นผู้หญิงทำงานที่มีความขัดแย้งกันในเรื่องการแบ่งบทบาทหน้าที่และเวลาในการทำหน้าที่ทั้งสอง ทำให้ผู้เป็นแม่ที่ต้องทำงานด้วยความพยายามปรับตัวเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ดังกล่าว เนื่องจากความเป็นแม่เป็นสิ่งที่ไม่สามารถละทิ้ง

ได้ เพราะความสำคัญจากการทำงานของผู้หญิงกลุ่มนี้ทำยที่สุดก็ทำไปเพราะหน้าที่ของความเป็นแม่ เช่นเดียวกัน หน้าที่ของความเป็นแม่ที่ต้องการหารายได้มาเพื่อจุนเจือครอบครัวและดูแลบุตร การดิ้นรนทำ บทบาทหน้าที่ต่างๆ ของผู้หญิงกลุ่มนี้จึงทำไปเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านต่างๆ ให้กับครอบครัวของ ตนเองเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้มีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ชัดเจน แนวทางการศึกษาใน ครั้งต่อไปจึงควรกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน เนื่องจากปัจจัยที่ใช้กำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นปัจจัยที่มี ผลต่อการแสดงออกทางความคิดและพฤติกรรมของบุคคล เช่น หากเปลี่ยนเป็นผู้เป็นแม่ช่วงวัยรุ่นอาจทำ ให้เห็นความแตกต่างในการปรับเปลี่ยนมาสู่พฤติกรรมความเป็นแม่ ซึ่งแตกต่างไปจากวัยผู้ใหญ่ หรือแม้แต ะระดับการศึกษาก็ส่งผลกระทบต่อความคิดและการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของบุคคล รวมทั้งสถานภาพการ สมรส หากเป็นกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวอาจพบกระบวนการในการปรับเปลี่ยนสู่ความเป็นแม่ที่แตกต่างกับกลุ่ม ตัวอย่างในการศึกษา

2. กฎหมายคุ้มครองแรงงานประเด็นเรื่องการลาคลอดควรมีการพิจารณาเพื่อให้สอดคล้องกับ หลายปัจจัย เช่น ด้านเศรษฐกิจ หรือการคุ้มครองลูกจ้างหญิงให้สามารถลาออกก่อนการลาคลอดจริงเพื่อดูแล สุขภาพตนเองและบุตรในครรภ์ รวมถึงนโยบายด้านการรักษาสถานภาพในการทำงานด้านอื่นๆ เช่น โอกาสในการกลับมาทำงานตำแหน่งเดิม โอกาสในการได้รับการพิจารณาเลื่อนขั้นหรือเลื่อนเงินเดือนใน ขณะทีลาคลอด เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

บุญรัตน์ โพธิไพรัตน์. (2547). *คดีเรื่องแม่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต (สาขาไทยศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

ปราณี วงษ์เทศ. (2544). *เพศและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว.

_____. (2549). *เพศสภาวะในสุวรรณภูมิ (อุษาคเนย์)*. กรุงเทพฯ: มติชน.

พรธาดา สุวัจนวิษ. (2550). *ผู้หญิงกับบทบาทความเป็นแม่ในนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ.2510-2546*

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต (ศึกษาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ). กรุงเทพฯ: คณะ

อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุคนธ์รัตน์ สร้อยทองดี. (2552). *การนำเสนออุดมการณ์ความเป็นแม่ในวาทกรรมโฆษณาใน*

นิตยสารสำหรับครอบครัว. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต (วิชาภาษาไทย). กรุงเทพฯ:

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. กรุงเทพฯ:
คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.

King, Edent B. and Botsford, Whitney E. (2009). Managing pregnancy disclosures :
Understanding and overcoming the challenges of expectant motherhood at work.
Human Resource Management Review. 4(19): 314-323.

Letherby, Gayle. (1994). Mother or Not, Mother or What? Problem of Definition and Identity.
Women's Studies Int. Forum. 17(5): 525-532.

Wang, C. and Burris, M.A. (1997). Photovoice: concept, methodology, and use for participatory
needs assessment. **Health Educ Behav**. 24(3): 369-389.